

CÁNK-ban (Béres szomszéd), aki kiabál a lelki és fizikai fájdalomtól, ha nem jut a reggeli kocsmanyítás előtt egy kis alkoholhoz. Mert: „*Itt csak a szesz segít.*” Nem csupán szociális, hanem egyben lelki nyomorúság uralkodik mindenütt. Előle pedig nem lehet elmenni, hiába mondja egy fejezet címe: EL VALAHOVÁ. És miként a figurák helyzete, ugyanúgy Tar Sándor írói világa is mozdíthatatlan. Legalább annyira mozdíthatatlan, mint Mándy Iván világa. Ez most még jobban látszik, hiszen a német helyszínen játszódó kisregény is csak azt erősíti, mennyire ugyanarról van szó itt állandóan.

A szerkezeti képlet is majdnem mindig hasonló. Tárnál a történetek, a figurák ugyanúgy, mint a novellafűzér fejezetei, egymás mellé rendelődnek. Végtelen számban képzelhetők egymás mellé, akik itt élnek, mert mind ugyanott vannak. Lent. A MI UTCÁNK darabjai újabb variációk a nyomorúság témájára, ahogy a korábbi novelláskötetek darabjai, nem illeszkednek erősebb kompozíciós hierarchiába. Nincs alá-fölé rendelés, hiszen mindenki egyaránt alárendelt, és valóban nem bomlik ki itt konfliktusok szövedéke, mert a konfliktusok típusuk szerint egyformák és egyszerűek, habár annál radikálisabban. Ebből a szempontból a MINDEN MESSZE VAN is tekinthető hosszabbra nyújtott novellának, amelyben a megszokott alapkonfliktust az elbeszélő a vártnál alaposabban járja körül. A kisregény részletesebb beszéde azonban néha nem válik előnyére a műnek, esetenként kevesebb több lehetne. Azzal, hogy több szituációból ismerjük meg a figurák helyzetét, azzal, hogy bővebben megtudjuk egy figura háttéréletét, és alaposabban leírást kapunk róla, egyúttal elvész valami abból a kicentizett, redukált, sokszor csak utaló, sejtető, tömör előadásmódból, ami a Tar-novellák nagy erénye. Habár Tar kíméletlen atmoszférateremtő képessége és újabban meg erősödő savanyúan rezignált humora a kisregényben is remekül érvényesül. Az A MI UTCÁNK esetében viszont az író számára biztonságos novellaforma túllépéséből következő kihívások nem okoznak gondot, mert itt az egyes darabok megszokott feszessége megmarad, nem hígul fel az elbeszélés (bár lehet, hogy az utolsó három szöveget is jobb lett volna a korábbiak terjedelmére csökkenteni,

nem is a három, egyébként igen jó novella, hanem a könyv feszessége kedvéért). Mindenesetre az önmagában erős fejezetek garantálják a szövegegyüttes minőségét, és ha novellafűzérként olvasom a könyvet, akkor az nem igényli az ennél szorosabb koherenciát sem.

Tar Sándor számomra továbbra is a kispróza nagy mestere, aki az A MI UTCÁNK-kal eddigi legegységesebb és legkímunkáltabb könyvét írta meg, a kilencvenes évek magyar prózájának egyik legjobb könyvét. Jó érzéssel most sem ment be a mások utcájába. De ki tudna ezek után bemenni az ő utcájába?

Károlyi Csaba

FEHÉR FERENC RŐL

A Budapesti Iskola. Tanulmányok Lukács Györgyről. I. Fehér Ferenc–Heller Ágnes Válogatta és szerkesztette Kardos András T-Twins Kiadó–Lukács Archívum, Budapest, 1995. 512 oldal, 784 Ft

Gond. Filozófiai esszégyűjtemény. Debrecen, 10. szám [1995]. 214 oldal, 150 Ft

Vajda Mihály: Mit lehet remélni? (Esszék Fehér Ferencről) Határ Könyvek, Debrecen, 1995. 80 oldal, 320 Ft

A Gondnak, Vajda Mihály, Kardos András (és mások) folyóiratának emlékszámát jelent meg Fehér Ferencről (1933–1994). Vajda, Fehér jó barátja négy Fehérről szóló esszéjét könyvben is publikálja, s egy másik barát, Kardos András kiadja az első Fehér-kötetet Fehér halála óta. Egy harmadik barát most ismertetőt ír e kiadványokról. Nem a barátok gyászának rátukmálása ez a közönségre, hanem olyan tartozás kiegyenlítésének a kezdete, amelyet, úgy látszik, többen érzünk nyűgösnek mind a halottal, mind az olvasóval szemben.

Fehér nehéz sorsú és nehéz karakterű ember volt, akinek kiterjedt elméleti tevékenysége halála után rekonstrukcióra szorult. Ke-

vésbé feltárára, mint inkább elkülönítésre – elsősorban felesége, Heller Ágnes, valamint egy időszakban a Budapesti Iskola filozófiájától. Fehér néha feszegető kiváltó módon is propagandistája volt körének, lásd 1993-as retrospektív lillafüredi előadásának címét: HOGYAN LETTÜNK ELMÉLETI SZUPERHATALOM? (*Új Holnap*, 1995. november). De csak körének. Soha nem érezte szükségét annak, hogy saját különbözőségét, „önálló filozófiai imázsát” kidomborítsa. A különbözőségeket egy teoretikus mozgalom munkamegosztására, pszichológiai és képességbeli differenciákra vezette vissza, s ha másoknál ennél többről volt szó, azt drámai módon zokon vette. Amikor az emigrációban és itthon fokozatosan kiüresedett az iskola, kör, mozgalom tartalma, Fehér számára a Hellerrel való tovább- és együttgondolkodás, Heller elméleti tematikájának szélesebb spektruma és filozófiai stílusának nagyobb absztrakciós foka, tanításának rendszerszerű volta képezte azt a keretet, amelyben fenn lehetett tartani a munkamegosztás elgondolását. Ez egészen odáig „fajult”, hogy Heller és Fehér számos közös esszéjében nincs feltüntetve, hogy melyik kié! (Kifejezetten tudományos jellegű munkákban ez előfordul, s – talán a tudományos világnézet nyomatékosítása kedvéért? – a Lukács-iskolában egyenesen szokás is volt, lásd Márkus György, Bence György, Kis János, Bence–Kis, Márkus–Vajda, Fehér–Heller–Márkus közösen írt könyveit, tanulmányait.)

A munkamegosztás azonban sem korábban, sem újabban nem volt fikció – Fehér maga rendkívüli energiákat szentelt tartalmi telítésére –, de persze nem volt a teljes igazság sem. Mások esetében jól tudta ezt ő is, aki például LUCIEN GOLDMANN MINT LUKÁCS „EGYSZERŰ OLVASÓJA” című tanulmányában Goldmann eredetiségét hangsúlyozta a lukácsi premisszák pusztá befogadjának maszkjában. Most, hogy sajnos ennek nem áll útjában Fehér nyomatékos s ebben a tekintetben aszketikus személyisége, s életműve lezárult, természetes, hogy az érdeklődés a differenciára, mondandójának sajátosságára, csak rá jellemző voltára irányul. Elkezdődik szellemi arcképének felvázolása.

Az az ésszerű döntés, hogy Lukács György budapesti iskolájának most megjelent első és

készülő második kötetét a körhöz tartozó és közvetlen tanítványok (Fehér, Heller, Márkus, Vajda) *Lukácsal foglalkozó* írásaira korlátozták, Fehért ennek a vállalkozásnak a főszereplőjévé tette. A jelen kötetben Fehér részvétele terjedelmileg is súlyosabb, mint Helleré (a könyv háromötöde). Heller Ágnes esszéi – közöttük a *szép* LUKÁCS GYÖRGY ÉS SEIDLER IRMA, a *szellemes* LUKÁCS ÉS A „SZENT CSALÁD” s a *megrendítő* rövid memoár, AZ ISKOLAALAPÍTÓ – vagy alkalmi jellegű írások, vagy a szerző saját bölcséleti, elsősorban erkölcsfilozófiai erőfeszítéseinek függelékei. Fehér hét tanulmánya viszont – amely 1968 és 1988 között keletkezett – egy megiratlan Lukács-monográfia regényeként olvasható, tudományos bázisa tökéletesen helytáll ezért a *könyvért*, drámai belső elmozdulásai viszont megértetik, hogy miért *nem* készülhetett el.

Az első, még Magyarországon írott tanulmányok – BALÁZS BÉLA ÉS LUKÁCS GYÖRGY SZÖVETSÉGE A FORRADALOMIG (1968), A DRÁMA TÖRTÉNETFILOZÓFIÁJA, A TRAGÉDIA METAFIZIKÁJA ÉS A NEM-TRAGIKUS DRÁMA UTÓPIÁJA (1974) és a Magyarországon most először megjelenő A ROMANTIKUS ANTIKAPITALIZMUS VÁLASZÚTJÁN (1975) – megkapó lendületét a *felfedezés* pátozsa adja. Fehér Márkus Györggyel osztzik a *fiatal* Lukács tudományos filológiai rekonstrukciójának érdemében, de annak a különös visszakanyarodásnak – heideggeri nyelven *Kehrének* –, amelynek eredményeképpen félszáz évet utazva hátra az időben a Lukács-tanítványok számára egyre fontosabb lett mesterük megtagadott fiatal-kora, az értelmét ő tárta fel – különösen a hevenyes évek közepén írott két mesterművében. Mindhárom írás szerepel egyébként Fehér, Heller, Márkus és a sorok írójának 1977-es közös Suhrkamp-kötetében (DIE SEELE UND DAS LEBEN – [A LÉLEK ÉS AZ ÉLET]), amely a budapesti fiatal Lukács-stúdiumok első összefoglalása volt, s más nyelveken még több követte.

A Balázs-tanulmány valaha pályakezdőként igen fontos volt nekem. Ezt most ellenőrizhettem: a több mint negyedszázada olvasott szöveg megannyi mondatát élesen rögzítette emlékezetem. E tanulmány következő eredményeképpen 1973–75-ben Fehérrel együtt három kötetben ki is adtuk Balázs Béla lényegi fiatalkori életművét. S noha Lukács Ba-

lázs-recepciójának fenntartásos (mert Balázs narcisztikus, pozór *költői* vonásait szem elől nem tévesztő) rehabilitációját ma sem tartom jogosulatlannak, két ok miatt már aránytévésztésnek tűnik számomra e tanulmány konstrukciója. Az első szerzőjének ekkor még meglévő radikális aktivizmusa, amely a legkisebb kételet sem tűrte mesterének 1919-es döntésével kapcsolatban. Ám ez a kisebbik baj, mert ideológiai tanulmányok végső perspektíváját, koherenciájuk biztosítékát a kései olvasó idővel leszámíthatja. A kételet azonban a prebolsevik Lukács iránti korántsem pusztán történeti érdeklődés tényében *már megjelent*, s a hang magabiztossága, amely ezt a bolsevik fordulat „fényében” vizsgálja, csak leplezi. Az, hogy 1919-ben Lukács „*a legnagyobb kiteljesedés felé indult*”, olyan apodiktikus kijelentés, amelyet éppen Fehér következő Lukács-tanulmányainak különböző megoldáskísérletei – az 1919 előtti korszak műveinek abszolút jogosult felértékelése, a bolsevik korszak egyetlen első osztályú filozófiai művéhez, a TÖRTÉNELEM ÉS OSZTÁLYTUDAT-hoz való növekvő mértékben ambivalens viszony és a későbbiek erősen kritikai értelmezése – vonnak a legerősebben kétségbe.

A fiatal Lukács *három* drámaelméletének összehasonlító elemzése viszont aktuális és jelentékeny írás, amely nemcsak a korai Lukács zsenijének különös jellegzetességét, homlokegyenest ellenkező végkövetkeztetések kidolgozására való képességét tárta fel, hanem a dráma és a filozófia összefüggésének, valamint megfordítva, életfilozófiák drámai lehetőségeinek kérdésében súlyos és érdekes álláspontot képvisel. Nem vesztett izgalmasságából a következő írás sem, amelynek szerény alcíme után – TIPOLÓGIA ÉS NÉMET IDEOLÓGIATÖRTÉNETI ADALÉK AZ ERNST-LUKÁCS-LEVELEZÉS KAPCSÁN – kalandos és gazdag eszmetörténeti tanulmány áll, nem csupán Paul Ernst és Lukács, hanem Ernst Bloch, valamint az EGY APOLITIKUS EMBER SZEMLÉLŐDÉSEI-t (1919) író Thomas Mann válaszcímjairól. Ebben a tanulmányában rekonstruálja Fehér Lukács tervezett Dosztojevszkij-könyvének vázlatát – a saját Dosztojevszkij-könyvének megírása után felfedezett, hatvan évvel korábbi kézirattal mintegy síron túli üzenetet kapva öreg barátjától és mesterétől.

Fehér következő Lukács-tanulmányait már 1977-es emigrációja után írta. A LUKÁCS WEIMARBAN (1978) és az említett Lucien Goldmann-tanulmány (1979) egy nagyszabású Lukács-monográfia előmunkálatának tűnik. Az első a klasszicizmus (esztétikai humanizmus, etikai demokratizmus) választásának fogalmi keretébe helyezi el Lukács harmincas évekbeli fordulatát, kibékülését a (sztálinista) valósággal és bizonyos értelemben öncsaló menekülését e valóságtól, a második a prebolsevik és korai bolsevik Lukácsot aktualizálja a korszak nyugati baloldali és eurokommunista mozgalmainak perspektívájával összefüggésben. Beszédesebb, hogy az ezután következő két tanulmány már a nyolcvanas évek második felében keletkezett: LUKÁCS ÉS BENJAMIN – PÁRHUZAMOK ÉS ELLENTÉTEK (1985), A KANTI KÉRDÉS ÁTALAKULÁSA LUKÁCS FILOZÓFIÁJÁBAN (1988). Ezek már nem egy képzeletbeli monográfiához tartoznak. Fehér saját művészet- és művelődésbölcséleti kutatásai szempontjából aktualizálja a múlt három gondolkodóját, s az egyik *nagy* filozófust, akihez újra meg újra fordulni lehet eleven kérdéseinkkel, megint csak a *fiatal* Lukácsban találja meg. Mivel a kommunizmus világtörténelmi kísérlete évtizedek szellemi küzdelmeiben minden pozitív tartalmát elveszítette Fehér számára, ezért annak is elhalványodott a vonzereje, hogy a bukás fél évszázados történetét e kísérlet reprezentatív gondolkodójának *Decline and Fall*-jában beszélje el. Ez korántsem jelent valami csalódottságból következő igazságtalanságot Lukácssal: Fehért a személyes hála, a harmincas évekig tartó filozófiai periódusokból sugárzó jelentőség s a későbbi korszakok egy-egy figyelemre méltó munkája élete végéig éppúgy mesteréhez köti, mint azoknak Lukács-szidalmi, akiknek a „*gescheiterte Existenz*”, a „*hajótörött egzisztencia*” (Lukács mondta magáról ezt élete végén) nagysága iránt semmi érzékük nem lévén, magukhoz törpítették. Lássuk be, Lukács mégiscsak másodrendű gondolkodó – mondta egyszer egy kiadói főszerkesztő Fehérnek. – *Őn* hányadrendű gondolkodó? – hangzott a száraz, arrogáns válasz.

A nagyság iránti érzék és a nagyság problémája Fehér Ferenc szellemének középpontjában állt. E sokrétű kérdés alacsonyabb ágai között megtalálhatjuk a gesztusok – méghoz-

zá e forró szívű ember részéről a hideg gesztusok – grandiozitása iránti lelki hajlandóságot, s kétségtelenül egy parvenü árnyalatú vonást is, a nagy emberek *társaságának* kedvelését. Mindkettőnek vannak nyomai írásaiban. Lényegesebb e gőgös férfi maga választotta nagy alakjai iránti alázata, amely sokáig témaválasztásai kanonikus természetében is megmutatkozott: Lukács, Dosztojevszkij, Sartre–Flaubert. Témaválasztása továbbá mindig ideologikus értelemben reprezentatív: őt a nagy folyamatok érdekelték. Minden írásában van valami közvetlen beavatkozási szándék a nagy sorsproblémákba. Személyiségének súlyát ellenfelei és együtt érző barátai nem tagadhatták (erről írtam EGY FÁJDALMAS, NAGY ÉLET JUSSÁN című megemlékezésben, *Kritika*, 1994/8.), s nem meglepetés, ha egy ausztrál kutató, Peter Beilharz a *Gondban megjelent FEHÉR FERENC ÉS A POLITIKAI ELMÉLET* című cikkében „*egy jelentékeny gondolkodóról, három kontinens szellemi életének egyik vezéregyéniségéről*” beszél.

„*Míg Heller (angol nyelven megjelent) művei egy marxista fejezetről és azt követően egy (a szükségletekre, a mindennapi életre, az érzésekre, az ösztönökre, a történelemre és az etikára reflektáló) személyes teória kidolgozásáról árulkodnak, Fehér életműve esszéisztikus, kritikus, szkeptikus, bíráló jellegű, és felfokozott érzékenységről tanúskodik. Amennyiben tehát Heller munkásságát úgy fogjuk fel, mint ami lényegében a modernitás világos oldalának analízise (és olykor ünneplése), akkor Fehér életművét a modernitás sötét oldalának felderítésére tett kísérletként összegezzük*” – olvashatjuk ugyanebben a tanulmányban.

Amikor most több tanulmány foglalkozik Fehér magyarországi főművével, *AZ ANTINÓMIÁK KÖLTŐJE (DOSZTOJEVSZKIJ ÉS AZ INDIVIDUUM VÁLSÁGA)* című könyvével (1972), akkor a modernitás sötét oldala kerül előtérbe. Azt vizsgálják, hogy „*a marxizmus reneszánszának*” történeti diskurzusában hogyan tapogatózott Fehér egy szkeptikus változat irányába, amely az egyetlen kínjait és mulandóságát nem egyenlítette ki a nembeliség pozitív mérlegén. Sziklai László *PERSPEKTÍVA – JÖVŐ NÉLKÜL* című dolgozatában egyenesen e diskurzuson való hallgatólagos túllépésről beszél, amennyiben azt betűzi ki Fehér könyvéből, hogy a regényelméletben mint alkalmazott történetfilozófiában megjelenik a polgári

világ eposziájának – és ezzel talán magának a polgári világnak – a transzcendálhatatlansága. Ez a sejtelem – persze nyílt ellentmondásban a könyv nem egy hitvallásával – azt tartalmazná, hogy nem lehetséges *transzcenzus* – áthágás, átlépés – a szocializmusba, csak a polgári világ megőrzése és *transzformációja*, átalakítása.

Sziklai írása – sok érdekes politika- és ideológiatörténeti adalékkal – persze Fehér művének legporlékonyabb részéhez nyúl. Ahhoz a részhez, amely a maga idejében ugyan szerzője számára a *hit* lélethalálkérdése volt, ma viszont történetfilozófiai segédkonstrukció egy történeti kontextusban. Olyan állványzat, amelyre elengedhetetlen szükség volt a könyv felépítéséhez, méghozzá nemcsak logikai, hanem morális értelemben is, de amelyet mai olvasatunk *elbont*.

Talán fontosabb szempontot vet föl Rózsa Erzsébet kitűnő tanulmánya, *AZ INDIVIDUUM »METAFIZIKAI VERGŐDÉSE«*. FEHÉR FERENC DOSZTOJEVSZKIJ-KÖNYVÉNEK ANTROPOLÓGIÁJA. Meggyőzően mutatja ki az antinómiákról – feloldhatatlan ellentmondásokról – szóló könyv saját antinómiáját egy „optimista” (marxi–lukácsi) és egy „szkeptikus” (kanti) antropológia, egy hegelizáló nembeli és egy kantizáló egyedi antropológia között. Egy könyv belső feszültsége, izgatottsága és termékenysége, maradandósága sokszor nem megoldásaiból, hanem meg nem oldottságai-ból fakad – ha föltárul, hogy mi és *miért* megoldatlan benne.

Vajda Mihály szép írása a Dosztojevszkij-könyvről, az *EMBER A TRANSCENDENTÁLIS OTTHONALANSÁGBAN*, valamint a következő Fehér-műről, a soha ki nem adott *AZ ANTI-FÜSZISZ ÉS BETEGEI-RŐL* (Jean-Paul Sartre-nak *A CSALÁD IDIÓTÁJA* című Flaubert-könyvéről írott terjedelmes tanulmányáról) szóló *LEHET-E EGYÁLTALÁN?* pszichológiai magyarázatot fűz a fenti antinómiához. Eszerint Fehér nemcsak fenomenológusa volt a modern individuumból válságának, az antifüszisz betegségének, hanem alánya is. Dosztojevszkij hőseinek botránydramaturgiáját elemezve például önanalízist is adott. Ez a személyesség, személyes érintettség kölcsönöz a megoldástól független mélységet és szenvedélyt leírásának, de ezt mintegy mederben tartja az, amit az imént segédkonstrukciónak neveztem, s

ami pszichológiailag több is annál. Emelkedett lelkű szenvedők sajátossága a magyarázat általánosítása, amit József Attila így fejezett ki híres soraiban: „*Ím itt a szenvedés belül, / ám ott kívül a magyarázat.*” A betegség vagy emberi sorssá, vagy a társadalom betegségévé válik. A társadalom megváltoztatása a társadalom gyógyítása. Így érthetők Fehér Dosztojevszkij-könyvének utolsó mondatai, s hallható ki belőle pátosz és kétségbeesés: „*Az eljövendőre emelt arcának világos fényébe az író öszszesűritette a lejobbat, ami munkásságában élt: azt a törhetetlen bizalmat, hogy az antinómiák világa nem a végső szó, túl kell és túl lehet jutni rajta. Ez csupán a remény szava, de azé a reményé, amely nem lehet soha teljesen megcsalott.*”

Ha van jövő... Ezt a fordulatot magam is sokszor hallottam Fehértől, akinek léte valóban e jövőbe vetett lét volt. A „nagy elbeszélésről” ezért bizonyára neki volt a legnehezebb lemondania. Mint ahogy talán Vajdának volt a legkönnyebb, legalábbis saját tanúsága szerint: „...én már igen korán hajlamos voltam a történelmet, a »nagy narratívát« feladni, anélkül, hogy a fenti, durván megfogalmazott kérdéssel akár csak a legcsekélyebb mértékben is törődtem volna. [E kérdés: „*Ha nincsen világtörténelem, ha nincsen »nagy narratíva«, akkor nincsenek világtörténelmi egyének sem. Hogyan lehetséges akkor egyáltalában a nagy tett, amely nem egyszerűen a szabályt követi, hanem szabályt teremt?*”] Ő viszont semmiképpen sem akarta feladni azt az értéket, melyet ugyanolyan durván fogalmazva és provizórikusan nagyságnak neveznek.”

A Gondban olvasható Fehér A POSZTMODERNITÁS STÁTUSA című tanulmánya, nyilván a legutolsó időkből. Ahogy Beilharz mondja Fehér ilyen típusú írásairól: „*jellegetes Fehér-hozzászólás – rövid, tömör, velős és szípközö*”. A kevés igazán tartalmas írás egyike a „posztmodernről”. Ebből idézek egy hosszabb részletet, mintegy kiegészítve Fehér és Vajda vitáját, hogy lássuk, milyen irányban akarta öszeegyeztetni a nagy elbeszélés feladását a nagyság iránti érzék megmaradásával, hogyan újította és őrizte meg patetikus duktusát: „*Az az alaptapasztalat, hogy a nagy horizontok összeomlottak, vagy legalábbis magunk mögött hagytuk őket, Janus-arcú, akárcsak a posztmodernitás összes többi vonása. Előfordulhat, hogy ez a »már utána lenni« szituáció pánikba ejt bennünket, mint teszi azt a horror vacui az úrkutató ese-*

tében: vagyis a jól ismert horizont szem elől veszítése okozta hisztériáról van itt szó. De az is lehet, hogy mindezt kihívásként, mégpedig az újradefiniálás korának kihívásként fogjuk fel, olyan feladatként, melyet másokkal együtt s mégis a magunk saját, utánozhatatlan módján kell véghezvinnünk.

Ez utóbbi megszorítás felveti a posztmodernitás második problémáját: saját esetlegességünk módosult újrafelfedezését. Az esetlegesség tapasztalata ma már a modernitás két évszázados faktumának számít. Stirner Egója, Marx »véletlenszerű« és Lukács »problematikus« individuuma [s tegyük hozzá: Fehér dosztojevszkiji válságindividuuma] mind-mind ugyanazt az entitást nevezik meg: az esetlegessége tudatában lévő emberi állapotot. Az esetlegesség tudatosításának hosszú ideig kétféle, és – pedig hasonlóképpen mélyen problematikus módját ismerték: vagy az ugródeszkaszerepét osztották rá az egyediség egyfajta morbid, romantikus kultuszához, vagy pedig közös ontológiai végzettségként tüntették fel. Egy új típusú hozzáállás első szimptomái még csak fragmentáltnak jelentkeznek, és lényegében sem áldásnak, sem végzetnek nem nyilvánított esetlegességünk tárgyilagos, tényszerű elfogadása mellett szólnak. Azok, akik képesek ezen egyszerű, ám jelentőségteljes gesztusra, az esetlegesség sorssá formálásának irányába tesszik meg az első lépést. S minthogy minden esetlegességnek megvan a maga saját sorsa, egyedül egy ilyen pluralizmusra alapozható etika a zsarnokság és a túlzott pedantéria veszélye nélkül.”

Radnóti Sándor

MAJD NEM MEGKERÜLT DILEMMÁK, AVAGY PÉLDA ARRA, HOGY A HUSZADIK SZÁZADBAN IS MŰKÖDHET A SZERETET

Gulyás Gábor (szerk.): *Megkerült dilemmák*
Debrecen, KLTE, 1995. 162 oldal

Olvasom Vajda Mihály debreceni tanítványainak kötetét, melyet ez az örökifjú, vitalitással, tette- és gondolatra készséggel teli ember hatvanadik születésnapjára ajándékol kapott,